

הפסח תהיה עם המצה והמרור. ומוכח שהלל לא חשש שהמצות
יבטלו זו את זו.
הגמרא מביאה שחכמים חולקים על הלל: **אמר רבי יוחנן**, חולקין
עליו **חביריו** החכמים על הלל הזקן, ולדעתם אסור לאכול פסח
מצה ומרור בכריכה אחת, **דתניא**, יכול יהא פורקן – את הפסח
מצה ומרור כבת אחת ואוכלו, **בבבבב** שחלל כורכן ואוכלו, **תלמוד**
לומר על מצות ומרורים יאכלוהו, ומתוך שהיה אפשר לומר
יאכלו, ונאמר יאכלוהו, לשון יחיד, משמע שאפילו אם יאכל
את זה בפני עצמו ואת זה בפני עצמו קיים את מצותו כדין.
מקשה רב אשי על דברי רבי יוחנן: **מתקיף לה רב אשי**, אי
הכי – אם כדברך שחכמים שבברייתא זו אוסרים לאכול
בכריכה, אם כן מאי – מהו שאמרו 'אפילו זה בפני עצמו וזה
בפני עצמו, שמשמע שרשאי לאכול כפי שירצה, או בכריכה
או אפילו בלא כריכה. אך ודאי אין במשמעות דברייהם איסור
לאכול בכריכה.
רב אשי מבאר את שיטת חכמים באופן אחר: **אלא אמר רב אשי**,
האי תנא הכי קתני – התנא של ברייתא זו שנה כך, יכול לא יצא
בהו – בפסח מצה ומרור ידי חובתו **אלא אם כן פורקן כבת אחת**
ואוכלו, **בבבבב** שחלל כורכן ואוכלו, **תלמוד לומר**, על מצות
ומרורים יאכלוהו, **אפילו זה בפני עצמו וזה בפני עצמו**, ורשאי
לאכול כפי שירצה, בכריכה או שלא בכריכה.
ונמצא שהתנא ששנה ברייתא זו מודה להלל שמותר לאכול
בכריכה, מפני שמצוות אינן מבטלות זו את זו, ואינו חולק על הלל
אלא במה שמתיר לכתחילה לאכול אף ללא כריכה. ומכל מקום
ודאי קבלה בידינו שישנם חכמים אחרים החלוקים על הלל
וטוברים שסבור לאכול בכריכה, מפני שמצוות מבטלות זו את זו,
אלא שמן הברייתא אין ראייה לכך.
מכריעה הגמרא להלכה: **השתא דלא איתמר הלכתא** – עתה שלא
נאמרה הלכה בדיני כריכה לא **כחלל ולא פורקן**, שהרי גם חכמים
בברייתא מודים שמותר לנהוג כדברי הלל לאכול בכריכה, על כן
אף בזמן הזה ושהמרור דרבנן יש לנהוג באופן שלדעת כולם יצא
ידי חובה ולא יבטלו המצוות זו את זו, ולכן **בבבבב** תחילה על
אכילת מצה ואכיל – ואוכל את המצה לבדה, שלא בכריכה, **והדר**
– ואחר כך **בבבבב** על אכילת מרור ואכיל מרור לבדה, בלי כריכה,
והדר אכיל מצה וחפא בבבבב – ואחר כך אוכל מצה וחזרת
כרוכים יחדיו **בבבבב**, לקיים **וכר למקדש כחלל** – כמו שהיה
הלל עושה בזמן שבית המקדש היה קיים, כשהיו אוכלים קרבן
פסח.
הגמרא ממשיכה לעסוק בהלכות מרור, בענין טיבולו בחרוסת.
מקדימה הגמרא: **אמר רבי אלעזר** **אמר רב אשי**, כל מאכל
שטיבולו **בבבבב** – שטבלוהו באחד ממיני המשקים, כגון ירק
שטבלו בכותב או בחומץ, צריך נטילת ידים לפני אכילתו, מפני
שגזרו חכמים על סתם ידים שיהא דיוקן כשני לטומאה, וכאשר
שני לטומאה נוגע במשקים, גזרו חכמים טומאה מיוחדת על אותם
משקים, שהם נעשים ראשון לטומאה, וכיון שהאוכל דבר
שטיבולו במשקה מצוי שנוגע בידי במשקה ומטמאהו, לכך קבעו
חכמים שיטול ידיו קודם אכילתו.
לומדת הגמרא מהלכה זו דין לענין מרור: **אמר רב פפא**, מאחר
שטיבול ראשון טעון נטילת ידים, ובודאי הטעם הוא משום שכל
שטיבולו במשקה צריך נטילת ידים, כדינו של רב אשי, אם כן
שמן מיה – מוכח מכך דתאי חפא – שאת החזרת הזו שלוקח
לטיבול ראשון,

רב חסדא מקשה על רב הונא: **מתקיף לה רב חסדא**, היאך יברך
על אכילת מרור? בטיבול השני, וכי לאחר שכבר מילא את כריסו
הימנו – ממנו, בטיבול הראשון, חוזר ובבבבב עליה – על המרור
ברכת על אכילת מרור? בטיבול השני.
רב חסדא חולק על רב הונא: **אלא אמר רב חסדא**, באופן זה שאין
לו ירק אחר לטיבול ראשון אלא חזרת, מעיקרא – מתחילה,
בטיבול הראשון, בבבבב עליה גם ברכת **בורא פרי האדמה** וגם
ברכת **על אכילת מרור**, ואכיל, ומקיים באכילה זו מצות מרור,
ולבסוף – בטיבול השני **אכיל אכילת חפא** – אוכל מהחזרת בלא
בבבבב כלל, ואכילה זו הינה כדי לקיים שני טיבולים.
הגמרא מביאה את מנהגי האמוראים בדיון זה: **בבבבב** – היו
עושים **בבבבב** הונא, לבדך על החזרת בטיבול הראשון רק בורא פרי
האדמה, ובטיבול השני על אכילת מרור. ורב ששת בריה דרב
יהושע עבדי – עשה בבבבב חסדא, שבירך על החזרת את שתי
הברכות בטיבול הראשון, ובטיבול השני לא בירך כלל.
פוסקת הגמרא: **והלכתא כוותיה דרב חסדא**.
מוסיפה הגמרא: רב אחא בריה דרבא **בבבבב** – היה מחזר אשאור
ירקות – למצוא שאר ירקות שאינם ממין מרור לטיבול ראשון, כדי
ל**אפוקי נפשיה מפלוגתא** – להוציא את עצמו ממחלוקת רב הונא
ורב חסדא, כיון שבאופן זה לדעת כולם מברך בורא פרי האדמה
בטיבול ראשון ועל אכילת מרור? בטיבול שני.
הגמרא עוסקת בהלכות אכילת מרור, ומבארת תחילה אם המצה
והמרור נאכלים יחדיו או כל אחד בפני עצמו: **אמר רבנא**, **אמר לי**
רב משמיא בריה דרב נתן, הכי **אמר הלל** האמורא **משמיא דרבא**
– שכך מקובל מכל בני הישיבה, שקיבלו מרבתייהם, לא יברך
ואינש – לא יברך אדם מצה ומרור בברייתא – ביחד, ויניכול –
ויאכלם כך כדי לצאת ידי חובתו, משום דבבבבב – שאנו סוברים
שמצות מצה אף בזמן הזה, שאין לנו קרבן פסח, חיובה נוהג
מדיאורייתא, ואילו מצות מרור בזמן הזה נוהגת רק מדרבנן, ולכן
אם יאכלם כשהם כרוכים זה בזה, אתי – בא המרור שמצותו
מדרבנן, והרי הוא לגבי דאורייתא כמאכל של רשות, שאין מצוה
באכילתו, ומבבבבב ליה למצה – והוא מבטל את טעם המצה
שמצותה מדיאורייתא, ואינו יוצא ידי חובת אכילת מצה.
מוסיפה הגמרא: ואפילו למאן דאמר שמצות אין מבטלות זו את זו
– שכאשר אדם אוכל שני מאכלים שיש מצוה באכילתם, אין
המצוה האחת מתבטלת על ידי השניה, הני מילי – דברים אלו
אינם אמורים אלא כאשר כרך מאכל שיש באכילתו מצוה
דיאורייתא כמאכל אחר שיש באכילתו מצוה אחרת מדיאורייתא,
או שכרך מאכל שיש בו מצוה דרבנן כמאכל שיש בו מצוה דרבנן
אחרת, שמאחר ששתי המצוות שוות בחומרתן, הרי שתיהן קיום
מצוה, ואינן מבטלות זו את זו, אבל כאן, שבמצוה יש מצוה
דיאורייתא, וכרכה במרור שמצותו רק מדרבנן, הרי המרור נחשב
כדבר הרשות לגבי המצה, ובוזה לדעת כולם אתי – בא המרור
שהוא מדרבנן ומבבבבב ליה למצה שהיא מדיאורייתא, ועל כן אין
לאכול את המצה והמרור כשהם כרוכים זה בזה.
מבשרת הגמרא: מאן תנא דשמעת ליה – מי הוא התנא ששמעת
ממנו שסובר מצות אין מבטלות זו את זו. משיבה הגמרא: הלכה
זו מדברי התנא הלל הזקן היא, דתניא בברייתא, **אמר עלי על הלל**,
שחי בזמן בית המקדש כשקרב קרבן הפסח כהלכתו, וחובת פסח
מצה ומרור נהגה בימיו מן התורה, שהיה פורקן – את הפסח, מצה
ומרור כבת אחת – בכריכה אחת, ואוכלו כך, שנאמר לגבי קרבן
פסח שני (במדבר יא) על מצות ומרורים יאכלוהו, ומשמע שאכילת

פסחים דף קטו עמוד ב תלמוד בבלי המבואר "שפה ברורה – עוז והדר" (ליום ראשון) קלט

אכילת מרור, שהתורה הקפידה שימיר את פיו באכילה זו, וזכר
לשיעבוד מצרים שנאמר בו (שם א ד) 'וַיִּמְרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם עֲבֹדָה
קָשָׁה, ומשום כך צריך שיטעם טעם מרור באכילתו, ובלא לעיסה
אינו טועם טעם מרור.
מוסיף רבא: פֶּלֶע מִצָּה וְמִרֹר יחד בלא לעיסה, וְיִי חובת מִצָּה יֵצֵא,
אף על פי שהמצה לא נגעה בגרונו, שהמרור מפסיק בניהדם, מפני
שמכל מקום אכילה היא, ואילו וְיִי חובת מִרֹר לֹא יֵצֵא, מפני שלא
הרגיש בטעם המרירות בלא לעיסה. ואם כִּרְכָן – את המצה ואת
המרור יחד פְּסִיב הגדל ונכרך סביבות עץ הדקל, ויִלְעָן כה,
כשהסיב כרוך סביבם, אִף וְיִי חובת מִצָּה נִמְי לֹא יֵצֵא, מפני שבאופן
זה לא היה ממש בפיו, לא מצה ולא מרור.
בזמן חכמי התלמוד היו רגילים להסב על מיטות, ושולחן קטן היה
מונח לפני כל אחד מהמסובים. ובליל הסדר היו מביאים את
השולחנות לפני המסובים אחר הקידוש, והיו נוהגים לסלק את
השולחן והקערה שעליו בין הטיבול הראשון לאמירת ההגדה כדי
לעורר את התינוקות לשאול מה נשתנה לילה זה שמסלקים בו
את השולחן קודם האכילה.
ענה הגמרא עוברת לבאר סדר עריכת וסילוק השולחן מלפני
המסובים. מבארת הגמרא: אֲמַר רַב שִׁימִי בְּרַ אֲשֵׁי, צריך להניח
מִצָּה על השולחן הקטן שלפני כָּל אֶחָד וְאֶחָד מהמסובים, וכן את
המִרֹר צריך להניח על השולחן שלפני כָּל אֶחָד וְאֶחָד, כדי שיהיו
המצה והמרור מונומים לפני כל אחד לטעום מהם מיד לאחר
הברכה, וכן חֲרוּסָת יֵשׁ להניחה לפני כָּל אֶחָד וְאֶחָד, כדי לטבול בה
את המרור. ומכל מקום אֵין עֹזְקִין ו–מסלקים אֶת הַשְּׁלָחַן לאחר
הטיבול הראשון מלפני כל המסובים, אֲלָא רק מלפני מִי שְׁעוּשָׁה
את הסדר ואומר את ההגדה בקול רם ומוציא את המסובים ידי
חובתם.
רַב הוּנָא חוֹלַק וְאוֹמֵר, בּוֹלְחוֹ נִמְי – גם מצה ומרור וחרוסת אין צריך
להביא לפני כל אחד מהמסובים, אלא די להביאם לפני מִי שְׁאוֹמֵר
את ההגדה, והוא יחלק לכל אחד מצה ומרור.
פוסקת הגמרא: וְהִלְכָּהּ כְּרַב הוּנָא.
הגמרא מבארת את טעם מנהג עקירת השולחן. מבררת הגמרא:
לָמָּה עֹזְקִין אֶת הַשְּׁלָחַן לאחר הטיבול הראשון. משיבה הגמרא:
אֲמַר רַבִּי יֵצְחָי – אמרו בבית מדרשו של רבי יצחק, עקירת
השולחן היא כְּדִי שְׁבִירֵי הַתִּינוּקוֹת בשינוי זה, שמסלקים את
השולחן לפני האכילה, ויִשְׁאַלּוּ מה נשתנה לילה זה מכל הלילות.
הגמרא מביאה מעשה בענין זה: אֲבִי תָנִי תָנִי כְּמִיָּה דְרַבָּה – אביי
היה יושב בליל הסדר לפני רבה, הָוֵא דְקָא מְדִלִי תָבָא מְקַמִּיָּה –
ראה אביי שהגביהו את השולחן מלפני רבה, לאחר הטיבול
הראשון. אֲמַר לְהוֹ אַבְי, לאלו שהגביהו את השולחן, עֲדִין לֹא קָא
אֲכִילִין, אֲתוּ קָא מְעַקְרִי תָבָא מִיִּסְכָּן – עדיין לא אכלנו סעודה,
ואתם באים ועוקרים את השולחן מלפנינו. אֲמַר לִיה רַבָּה לַאֲבִי,י
פְּטִירָה ו–פטרת אותנו מלומר 'מָה נִשְׁתַּנָּה', שהרי אין חובה לכל
אדם לשאול מה נשתנה, אלא רק כאשר אין הבן שואל, צריך
לשאול בעצמו, ומאחר שאביי שאל על השינוי, אין צריך עוד
לשאול, אלא להשיב על דבריו, שלפי שנשתעבדנו במצרים אנו
עושים את כל הדברים הללו.
הגמרא דורשת את הפסוק 'לָחֶם עֻנִי' האמור לגבי מצה: נאמר
בפסוק (דברים טו א), 'לֹא תֹאכַל עֲלֵיו הֶמֶץ שֶׁבַעַת יָמִים תֹּאכַל עֲלֵיו
מִצּוֹת לָחֶם עֻנִי' וגו'. אֲמַר שְׁמוּאֵל, הטעם שמצה נקראת 'לָחֶם עֻנִי'
(פְּתִיב) משום שזה לָחֶם שְׁעֻנִין ו–שְׁאוּמִיָּם עֲלֵיו דְּבָרִים, דהיינו
הגדה והחלל, ומכאן שצריך שתהא המצה מונחת לפניו בשעת
סיפור ההגדה.
מביאה הגמרא סיוע לדברי שמואל מברייתא: תַּנְיָא נִמְי הֵבִי, נאמר
לענין מצה, 'לָחֶם עֻנִי', ויש לדרוש שהמצה היא לָחֶם שְׁעֻנִין עֲלֵיו
דְּבָרִים תְּרַבָּה, הגדה והלל.
מוסיפה הברייתא לדרוש דְּבָר אֶחָד מתיבות 'לָחֶם עֻנִי', שהרי 'עֻנִי'
כְּתִיב – בפסוק נכתבה תיבת 'עֻנִי' חסרה בלא ו'א, ויש לדרושה
מלשון עני ואביון, ולתלמוד כה, מָה מִיּוֹחַד בלחמו של הָעַנִי בכל
ימות עשני, שְׁדַרְבִּי כְּפִירוּסָה – שאין לו פת שלימה, והוא בוצע
תמיד על פרסת פת,

צִרְיָה לְשִׁקּוּעִיָּה – לשקע את כולה בְּתוֹךְ הַחֲרוּסָת, מִשּׁוּם שיש
בחזרת קָפָא – ארס, שיש סכנה באכילתו, והחרוסת מבטלת את
כח הארס, ואם לא ישקע את כל החזרת בחרוסת, לא יתבטל כל
כח הארס.
מבאר רב פפא את ההוכחה: דָּאִי סִלְקָא דַּעְתָּךְ – שאם עולה בדעתך
לומר שלא צִרְיָה לְשִׁקּוּעִיָּה – לשקע את החזרת כולה, ודי אם יטבל
מעט ממנה בחרוסת כדי לקיים מצות טיבול, אם כן נְטִילַת יָדִים
לָמָּה לִי – מדוע תקנו חכמים נטילת ידים לפני הטיבול הראשון, הָא
לֹא נִנְע – והרי כשאנו מטבל אלא מקצת מן החזרת, אינו נוגע
במשקים שבחרוסת בידינו ואינו מטמאם.
דוחה הגמרא: וְדִילְמָא לְעוֹלָם אִימָא לָךְ – ושמא לעולם אומר לך
שלא צִרְיָה לְשִׁקּוּעִיָּה – לשקע את החזרת כולה בחרוסת, ואין חשש
מחמת הארס שבחזרת, מפני שגם בטיבול מקצת מן החזרת קָפָא
מִרְחָק מִיָּת – כבר מתבטל הארס על ידי ריח החרוסת שמתפשט
בכל החזרת, וְאֲלָא מה שהוכחת, אם כן לָמָּה לִי נְטִילַת יָדִים לטיבול
ראשון מאחר שאינו נוגע בידי במשקין. יש לדחות ולומר שתקנו
נטילה מפני שיש לחשוש דִּילְמָא מְשַׁקְעוּ לִיה – שמא כשיטבלו את
המרור בחרוסת יבואו לשקע את כולה, ויגעו במשקה בידם,
ויטמאוהו. ואם כן אין להוכיח מכאן אם צריך לשקע את המרור
בחרוסת או לא.
הגמרא מביאה דין נוסף בענין טיבול מרור בחרוסת: וְאֲמַר רַב פָּפָא,
לֹא נִישְׁתֵּי אִינִישׁ – לא ישהה אדם את המִרֹר בְּתוֹךְ הַחֲרוּסָת, דִּילְמָא
אֲנֵה תְלִיָּה דְתַבְלִין – שמא מתוך מתיקות התבלין שבחרוסת,
מְכַפִּיל לִיה לְמִרְחָה – תתבטל מריירות המרור, ולקיים מצות מרור
בְּעֵינֵי – צריך שיהיה בו מִעַם מִרֹר, וְלִיכָא – ובאופן זה לא יהיה בו
טעם, ולא יצא ידי חובתו.
הגמרא דנה האם צריך ליטול ידיו שנית לטיבול שני: אֲדַבְרִיה רַב
חֲסִדָא לְרַבְנָא עֻקְבָּא – רב חסדא הנהיג את רבנא עוקבא וטייל עמו
וְדַרְשׁ כַּךְ, אף שנטל יָדָיו מְכַפִּיל רִאשׁוֹן שטיבל שאר ירקות, כדן
האוכל דבר שטיבולו במשקה שטעון נטילה, חוזר ונוטל יָדָיו
מְכַפִּיל שְׁנִי, שמטבל בו את החזרת בחרוסת.
מפרשת הגמרא: אֲמַרְוּהָ רַבְנָן כְּמִיָּה דְרַב פָּפָא – אמרו התלמידים
לפני רב פפא, הָא בְּעֵלְמָא אִיתְמַר – דין זה שדרש רב חסדא לא
נאמר על טיבול ליל הסדר, אלא על טיבול רשות שמטבל בשאר
ימות השנה, שאין בהם קביעות לטיבול, וכיון שכשנטל ידיו
לטיבול אחד לא היתה דעתו לטבל שנית, הסיח דעתו משמירת
ידיו בטהרה, ועל כן אם לבסוף מטבל טיבול שני, ידיו טעונות
נטילה בכתחילה. דָּאִי סִלְקָא דַּעְתָּךְ – שאם עולה בדעתך שיינו של
רב חסדא הָבָא אִיתְמַר – נאמר כאן, לענין טיבול ליל הסדר, אם
כן לָמָּה לִי נְטִילַת יָדִים תְּרִי וְיָמֵנִי – למה יהא עליו ליטול ידים
פעמיים, הָא מִשָּׂא לִיה יָדָה תְּרִי וְיָמֵנִי – הלא כבר נטל ידיו פעם
אחת, קודם הטיבול הראשון, וכיון שידע שסופו לטבל טיבול שני,
לא הסיח דעתו משמירתו, ועדיין הן טהורות.
דוחה הגמרא: אֲמַר לְהוֹ רַב פָּפָא לתלמידים, אֲדַבְרִיה, הָבָא אִיתְמַר
– לענין טיבול המרור נאמר דין זה, דָּאִי סִלְקָא דַּעְתָּךְ דְּבַעֲלָמָא
אִיתְמַר – שדין זה נאמר בטיבולים שבשאר ימות השנה, לָמָּה לִי
תְּרִי מִיּוֹבִלִי – לאיזה צורך מטבל שני טיבולים, מאחר שאין מצוה
בדבר.
מקשה הגמרא: אֲלָא מָאִי – מה תאמר, דְּהָבָא אִיתְמַר, לענין טיבול
המרור, אם כן נְטִילַת יָדִים תְּרִי וְיָמֵנִי ו–שני פעמים לָמָּה לִי, הָא
מִשָּׂא לִיה יָדָה תְּרִי וְיָמֵנִי – הרי כבר נטל ידיו פעם אחת לפני
הטיבול הראשון.
מתרצת הגמרא: אֲמַרְי – אמרו בני הישיבה, בִּין דְּבַעֲי לְמִימַר
אֲנִיָּתָא וְהִלְלָא – מאחר שבין שני הטיבולים הללו עליו לומר
הגדה והלל, יש לחשוש דִּילְמָא אֲפּוּחִי אֲפּוּחִי דְרַעְמִיָּה – שמא
הסיח דעתו משמירת ידיו בטהרה ונִנְע בבשרו או בשום דבר סינוף,
ולכן אין ידיו בחזקת טהרה, והן חייבות נטילה לטיבול השני.
המרור, דנה במי שבלע את המצה והמרור ללא לעיסה: אֲמַר רַבָּא,
אם פֶּלֶע מִצָּה של מצוה בלא לעיסה, יֵצֵא ידי חובת אכילת מצה
שנאמר בה (שמות יב יח) 'בְּעֶרֶב תֹּאכְלוּ מִצָּת', משום שגם בליעה
בכלל אכילה. אך אם פֶּלֶע מִרֹר ולא לעסו, לֹא יֵצֵא ידי חובת